

Praktijkvoorbeeld

Het vlottrekken en voorkomen van langstuderen op afstudeeronderzoek

Marieke Thurlings, Carry van Weert, Ton van Amelsfort en Jan van der Veen (Eindhoven School of Education)

Samenvatting

In dit praktijkvoorbeeld richten we ons op het afstudeeronderzoek in de lerarenopleiding. 'We' zijn de verantwoordelijk docent, studieadviseur, 'procescoach' en de toenmalige opleidingsdirecteur van onze universitaire lerarenopleiding. Net als op andere lerarenopleidingen, lopen ook bij ons studenten (flinke) studievertraging op in de afstudeerfase. Dit speelt vaker bij studenten die de volledige tweejarige master doen, dan bij studenten die de verkorte eenjarige master doen. Per academisch jaar gaat het om ongeveer vijf studenten uit een cohort van 30 à 35 studenten. In de afgelopen vier jaar hebben we in onze opleiding verschillende interventies toegepast om het studieproces van studenten met vertraging in de afstudeerfase weer vlot te trekken. Ook hebben we gezocht naar manieren om studievertraging te voorkomen. In dit praktijkvoorbeeld beschrijven we deze interventies: een eenmalige terugkommiddag, intensieve schrijfbegeleiding, de afstudeerkring, harde deadlines, de procescoach, en een andere begeleider; samen met een 'coördinerend' zorgteam. Aan de hand van het aantal behaalde diploma's laten we op kwantitatieve wijze zien dat deze interventies succesvol waren. In de discussie reflecteren we op de essentiële factoren die de interventies succesvol maken: het in beeld hebben van studenten die mogelijk zijn vastgelopen, het hervatten van het contact, samen optrekken en ondersteunen, structuur bieden en collega-opleiders die hun rol goed oppakken.

Introductie

Menig lerarenopleider herkent het vast: een goede docent in de dop, maar de afronding van het afstudeeronderzoek laat op zich wachten. Ten Hagen (2022) beschrijft deze problematiek in hbo-lerarenopleidingen, en benoemt redenen voor vertraging, bijvoorbeeld een baan, familieomstandigheden en persoonlijke omstandigheden, zoals motivatiegebrek of stressklachten. Ook in onze eerstegraads universitaire lerarenopleiding herkennen we dit.

Onze lerarenopleiding "Educatie in de Bèta wetenschappen" van de Eindhoven School of Education is een volledige tweejarige master (120ec) en heeft een verkorte, eenjarige variant (60ec), voor studenten die een master (120ec) in bijvoorbeeld wiskunde hebben gevolgd. Studenten werken voor 10ec (eenjarige master) of 30ec (tweejarige master) aan hun afstudeeronderzoek. Per

academisch jaar starten 30 à 35 studenten met het afstudeeronderzoek. Dit afstudeeronderzoek kent een voorbereidingsfase en een uitvoeringsfase. De voorbereidingsfase bestaat uit werkcolleges en het maken van een onderzoeksplan (probleemstelling, doelstelling en onderzoeksvragen, theoretisch kader en methode). Studenten worden begeleid door een gepromoveerde onderzoeker. In het 10ec traject werken studenten meestal in een duo. Na goedkeuring van het onderzoeksplan volgt de uitvoeringsfase (met dezelfde begeleider), waarin bijvoorbeeld een interventie plaatsvindt en data wordt verzameld en geanalyseerd. De uitvoeringsfase wordt afgerond met een onderzoeksverslag: voor 10ec binnen hetzelfde jaar; voor 30ec na een tweede jaar. Na een herkansingsperiode rekenen we studenten die het vak niet behaald hebben tot de vertraagden. Uit een gemiddeld cohort zijn er ongeveer vijf die studievertraging oplopen; de meesten hiervan volgen de tweejarige master. Gedurende de afgelopen vier jaar hebben we verschillende interventies ontwikkeld om vertraagde studenten te ondersteunen bij het vlottrekken van de vertraging, daarnaast willen we vertraging bij nieuwe studenten voorkomen. Het doel van dit praktijkvoorbeeld is om deze interventies te beschrijven. In de discussie bespreken we waarom deze interventies succesvol zijn.

Interventies voor het vlottrekken en voorkomen van langstuderen bij afstudeeronderzoek

Tabel 1 biedt een overzicht van de interventies, en het totaal aantal studenten dat per interventie betrokken werd en het resultaat (bijvoorbeeld aantal geslaagden). Ook laat de tabel zien hoeveel studenten aan één of meerdere andere interventies deelnamen.

<i>Interventie</i>	<i>Totaal aantal studenten</i>	<i>Aanvullende interventies, aantal studenten</i>	<i>Resultaten</i>
<i>Eenmalige terugkommiddag</i>	<i>15 studenten benaderd 9 studenten aanwezig</i>	<i>3 studenten: intensieve schrijfbegeleiding 2 studenten: andere begeleider 2 studenten: benaderd door procescoach</i>	<i>13 geslaagden 2 studenten nog bezig</i>

<i>Intensieve schrijfbegeleiding</i>	<i>4 studenten</i>	<i>3 studenten: aanwezig bij eenmalige terugkommiddag</i>	<i>3 geslaagden 1 student nog bezig</i>
<i>Afstudeerkring</i>			
<i>-eerste cohort</i>	<i>11 studenten uitgenodigd -3 actieve deelname -4 wisselende deelname -4 geen deelname</i>	<i>1 student: procescoach</i>	<i>5 geslaagden 3 studenten nog bezig 2 studenten overgestapt naar nieuw curriculum 1 student gestopt met opleiding</i>
<i>-tweede cohort</i>	<i>10 studenten uitgenodigd -3 actieve deelname -5 wisselende deelname -2 geen deelname</i>	<i>4 studenten: procescoach 2 studenten: nieuwe begeleider</i>	<i>6 geslaagden 3 studenten nog bezig 1 student overgestapt naar nieuw curriculum</i>
<i>-derde cohort</i>	<i>27 studenten uitgenodigd (waarvan 7 uit eerdere cohorten) -3 actieve deelname -11 wisselende deelname -13 geen deelname</i>	<i>2 studenten: procescoach 4 studenten: nieuwe begeleider</i>	<i>11 geslaagden 13 studenten nog bezig 2 studenten overgestapt naar nieuw curriculum 1 student gestopt met opleiding</i>
<i>Procescoach</i>	<i>11 studenten benaderd 9 studenten aangehaakt</i>	<i>2 studenten: eenmalige terugkommiddag 5 studenten: actieve deelname aan afstudeerkring</i>	<i>4 geslaagden 7 studenten nog bezig, waarvan 3 studenten bij procescoach lopend en 1 naar nieuw curriculum</i>

Tabel 1. Overzicht van interventies en aantallen studenten die daarin deelnamen, en het resultaat.

Eenmalige terugkommiddag

In herfst 2019 organiseerde de verantwoordelijk docent voor studenten met langdurige studievertraging een eenmalige terugkommiddag op de universiteit. Op dat moment waren er vijftien studenten die meer dan drie jaar bezig waren met het afstudeeronderzoek. Om het programma samen te stellen,

inventariseerden we de ervaren problemen bij de studenten per mail. Twee aspecten vormden volgens hen een struikelblok: het schrijven van het onderzoeksverslag en het plannen en het zichzelf hieraan houden.

Op de terugkommiddag waren negen studenten aanwezig. Tijdens de middag gaf de docent voor het onderwerp 'schrijven' een instructie en schrijftips over de structuur en opbouw van een verslag. Voor het onderwerp 'plannen en daaraan houden' werden twee oud-studenten uitgenodigd, die kort daarvoor hun onderzoek hadden afgerond. Zij hadden door persoonlijke omstandigheden – net als alle genodigden – een moeizaam proces doorlopen. In een open sfeer, waarbij de docent op de achtergrond bleef, deelden alle studenten hun moeizame proces. De twee oud-studenten vertelden hoe zij (letterlijk en figuurlijk) tijd en ruimte hebben gecreëerd om hun verslagen af te schrijven.

Door deze eerste interventie kregen we hernieuwd contact met de studenten. Er werd structuur geboden bij het onderwerp 'schrijven' en door de ervaringsdeskundigen. In het open gesprek werd onderlinge steun geboden over bijvoorbeeld het vasthouden van een planning.

Intensieve schrijfbegeleiding

Bij vier studenten hebben twee begeleiders een intensieve schrijfbegeleiding toegepast. Dit staat los van de eenmalige terugkommiddag, hoewel drie studenten daar aanwezig waren. Het ging om studenten die het onderzoek hadden uitgevoerd, inclusief de data-analyse, maar vastliepen in het schrijven van het verslag. In dit één-op-één traject werd het verslag in stapjes aangepakt, door bijvoorbeeld te focussen op de inleiding, de resultaten of de paragraaf over data-analyse. Het traject was een iteratief proces met korte feedbackloops en constructieve feedback van de begeleider vooraf (schriftelijk) en tijdens (mondeling) de begeleidingsgesprekken. De student en begeleider stelden tijdens het gesprek samen de deadline vast waarop de student de volgende versie of het volgende deel van het verslag stuurde en planden de volgende afspraak.

In deze intensieve schrijfbegeleiding, die een aantal maanden tot een ruim jaar duurde, gaven de gemaakte afspraken, de deadlines en de constructieve feedback deze studenten voldoende structuur om hun verslag af te schrijven. Het was intensief om elke vier tot zes weken afspraken te plannen en de tijd te vinden voor het (her)schrijven en feedback. Deze werkwijze in stapjes van enkele bladzijdes, maakte het behapbaar voor beide partijen. Bovendien bleef de

student in beeld. De betrokken begeleiders hebben een (relatief) grote rol en verantwoordelijkheid gepakt door deze aanpak aan te bieden.

Afstudeerkring

Vanaf september 2020 organiseerden we de afstudeerkring. De afstudeerkring was een intervisievorm, en bouwde voort op de eenmalige terugkommiddag, maar werd vooral preventief ingezet. We organiseerden vijf sessies per academisch jaar, in eerste instantie (tijdens de COVID19-pandemie) alleen online, later op de campus. De sessies werden begeleid door twee docenten. In de sessie werd eerst een rondje gemaakt waarin studenten zich voorstellen en de inhoud en fase van hun afstudeeronderzoek toelichten. Studenten werden uitgenodigd om vragen te benoemen die ze graag aan de anderen willen voorleggen, bijvoorbeeld over dataverzameling. Na dit rondje werden de vragen besproken. Studenten deelden tips en ervaringen, waar nodig vulden de docenten aan. Onze ervaring was dat lastigere thema's, zoals omgaan met deadlines of moeilijke feedback van begeleiders, pas later in het gesprek aan bod komen.

Het eerste cohort van de afstudeerkring waren de studenten uit de tweejarige master die in september 2020 waren gestart met het afstudeeronderzoek. Drie studenten van dit cohort besloten om één dag per week op de universiteit samen te komen, en hier de data-analyse uit te voeren en het verslag te schrijven. Ze trokken samen op, ook in lastigere tijden. Het tweede cohort waren ook studenten met de tweejarige master, die in september 2021 startten. Omdat deze twee groepen klein werden (studenten studeerden af, en het aantal aanwezigen was vaak klein), voegden we ze vanaf september 2022 samen in één groep met alle studenten die op dat moment nog met het afstudeeronderzoek bezig waren. De opkomst was vaak laag, maar studenten waren erg positief over de afstudeerkring. Ze waardeerden de steun die ze van elkaar krijgen, zowel praktisch, als sociaal. De begeleiders boden waar nodig structuur en ondersteuning, soms door een student te verwijzen naar de studieadviseur of vragen te beantwoorden over bijvoorbeeld beoordelingsprocedures.

Harde deadlines

De hierboven beschreven interventies waren gericht op het vlottrekken van langstuderen. Om studievertraging te voorkomen werd in de winter 2019-2020

een administratieve procedure opgesteld met daarin harde deadlines voor het afstudeeronderzoek. Er werd een deadline gekozen voor de eerste kans en voor een herkansing, vergelijkbaar met een tentamen, rekening houdend met het aantal ec's en redelijkerwijs normale doorlooptijd. Als studenten op de datum van de eerste kans het vak niet behaald hadden, werd een niet voldaan afgetekend in het cijferverwerkingssysteem. De student moest zich inschrijven voor de herkansing. Na niet voldaan op de datum van de herkansing moest de student een afspraak maken met de studieadviseur, voordat deze een nieuwe inschrijving voor het vak mocht doen.

Sinds deze procedure werd ingevoerd, behaalt jaarlijks zo'n 80% van de studenten die het eenjarige programma volgen de eerste deadline; en nog eens zo'n 10% haalde de herkansingsdeadline – voorheen was dat zo'n 50 tot 60%. Voor de studenten met het tweejarige programma liggen de percentages wat lager: 72% heeft het afstudeeronderzoek binnen de gestelde termijnen behaald, één student is met ongeveer één jaar vertraging afgestudeerd. De anderen zijn op moment van schrijven van dit praktijkvoorbeeld bezig met hun afstudeerverslag te schrijven. Het bieden van structuur en het strakker toepassen van de OER lijken hier geholpen te hebben.

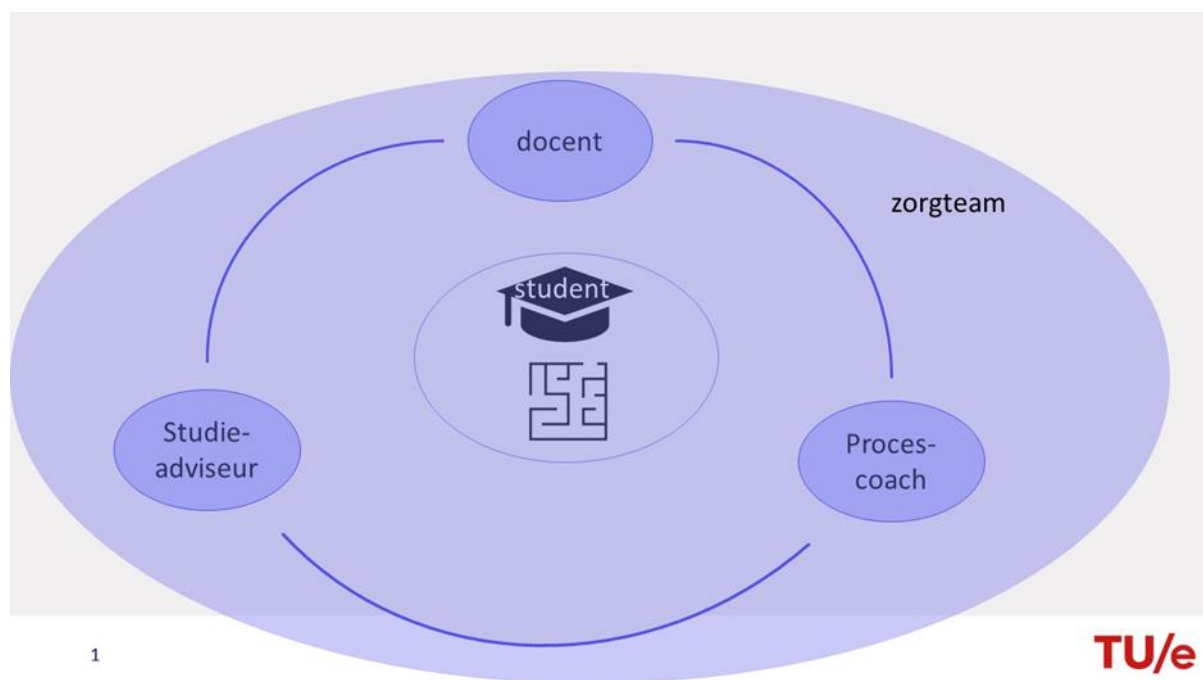
Procescoach

We hebben vanaf oktober 2021 bij studenten die langdurig vertraagd en uit beeld waren, een 'procescoach' geïntroduceerd, die in overleg met de verantwoordelijk docent en de studieadviseur, deze studenten persoonlijk heeft benaderd. In die benadering hebben we met zorgvuldigheid een toon gekozen die open en belangstellend was, niet-oordelend en gericht op het samen onderzoeken van mogelijkheden. Kernwoorden waren hier: transparantie, veiligheid en discretie, gericht op het herstellen van het contact. De bedoeling was om een opening te creëren en daarbij te onderzoeken wat de student nodig heeft om weer aan te kunnen haken. Een balans tussen aanbieden, vragen en sturen. Met negen van de elf studenten heeft een kennismakingsgesprek plaatsgevonden. Twee studenten haakten hierna af op een vervolgtraject. In het begin van zo'n traject polst de procescoach in één of twee gesprekken hoe de student erin staat en of de opleiding nog in beeld is. Een blanco start, zonder voorinformatie over de student, is daarbij belangrijk. De student informeert de procescoach: Wat denkt de student dat deze nodig heeft? Wat ziet de procescoach? Kunnen we samen een plan maken? In drie gevallen was een zetje

voldoende voor de student om het contact te herstellen en de laatste stappen in de studie te zetten. Meestal bleek de achtergrond voor het vertragen of stilvallen van de studie gecompliceerder en waren meerdere gesprekken nodig. Het gaat dan vaak om studenten die veel meemaken (een combinatie van meerdere factoren zoals in de inleiding benoemd; zie ook Ten Hagen, 2022). In die gevallen werkt een mix van aandacht voor de situatie en gevoelens van de student op dat moment, en zo mogelijk al kort vooruitkijken door het restant van de studie samen in stukjes te hakken. Maatwerk, met de nadruk op het samen oppakken. Met vier studenten heeft de procescoach nog regelmatig contact, drie anderen zijn afgestudeerd. Succesvol daarin lijkt voornamelijk de persoonlijke aandacht en het inspelen op het individu. De procescoach biedt structuur en ondersteuning, en helpt in enkele gevallen mee om het contact met de opleiding en/of begeleider van het afstudeeronderzoek te herstellen.

De zorgdriehoek

In het najaar van 2022, toen wij (de studieadviseur, procescoach en verantwoordelijk docent) ruim een jaar samenwerkten, hebben we voorgesteld ons team binnen de opleiding te formaliseren in de ‘zorgdriehoek’ (zie Figuur 1). Deze zorgdriehoek is zowel gericht op het vlottrekken, als op preventie, als een “coördinerend” team. In de zorgdriehoek hanteren we een driestappenplan (vergelijkbaar met een escalatieladder). Omdat een docent als eerste ziet dat een student niet meer actief met een vak bezig is, wordt van docenten verwacht zelf contact te zoeken met die student. In dat contact kan uitgezocht worden wat er aan de hand is en wat mogelijke oplossingen zijn om weer aan te haken. Lukt het de docent niet om contact leggen met de student, dan kan deze diens zorgen doorgeven aan de studieadviseur met het verzoek om het contact over te nemen. Soms ontvangt de studieadviseur van meerdere docenten signalen over een bepaalde student. De studieadviseur zoekt dan actief contact met de student. Mocht de student dan nog uit het zicht blijven, dan kan dit opgevolgd worden via de procescoach.

Figuur 1. De zorgdriehoek.

Nieuwe begeleider

In de loop der jaren hebben acht studenten een nieuwe begeleider gekregen. Soms omdat de betreffende collega niet meer werkzaam was bij onze opleiding, in andere gevallen is de relatie tussen de student en begeleider stroef geworden. Het toewijzen van een andere begeleider is een lastige afweging, omdat we er vanuit gaan dat beide partijen op een professionele manier met elkaar omgaan. Echter, soms treedt er als het ware 'metaalmoeheid' op. Met een nieuwe begeleider blijken studenten vaak nieuwe energie en moed te krijgen, wat vaak ook tot succes leidt.

Opbrengsten van de maatregelen

Om kwantitatief een indruk te geven van de opbrengsten telden we het aantal uitgereikte diploma's. Dat was in de twee diploma-uitreikingen voor de beschreven interventies gemiddeld 19 per jaar. In de twee diploma-uitreikingen vanaf de beschreven interventies was het gemiddelde 38 per jaar. Analyse van deze laatste twee diploma-uitreikingen laat zien dat we aan twee kanten gewonnen hebben. Vijftien studenten die al meer dan drie jaar ingeschreven stonden, studeerden in deze periode af. Daarnaast valt op dat meer studenten nominaal afstuderen dan in de periode 2018-2020.

Discussie

Met onze interventies hebben we veel studenten ondersteund bij het afronden van hun studie. Voor een groot deel van de studenten bleek één van de interventies voldoende, voor anderen was dat een combinatie. Terugkijkend op ons leerproces zien we vijf essentiële kenmerken in het vlottrekken van studievertraging en in het voorkomen daarvan.

Ten eerste is dat het in beeld hebben van de studenten die vastgelopen zijn of het risico daartoe lopen. Dit vindt plaats binnen het regelmatige overleg van het zorgteam, en door de signalen die docenten (begeleiders van het onderzoek, maar ook de instituutsopleiders) geven. Ten tweede is het zaak om hernieuwd contact te leggen met de student in kwestie. Dit kan bijvoorbeeld met een nieuwe begeleider, in een intensieve schrijfbegeleiding en door de procescoach. Ten derde is het raadzaam om samen te optrekken en te ondersteunen. Dit vindt bijvoorbeeld plaats in de afstudeerkring en door de procescoach, of bij de duo's in het afstudeeronderzoek door de eenjarige masterstudenten. Ten vierde is het aanbrengen van structuur behulpzaam. Structureren voor studenten die vertraagd zijn, bieden we met intensieve schrijfbegeleiding en door de procescoach en studieadviseur die met de individuele student een haalbare planning opstellen.

Het vijfde kenmerk is overkoepelend: iedere docent van onze opleiding neemt een bepaalde verantwoordelijkheid op zich. We zijn ons als opleiders en zorgteam er nu meer van bewust dat er in het leven van studenten van alles kan gebeuren, en dat belangstelling en meedenken over het vervolg op prijs wordt gesteld. Schaamtegevoelens en het gevoel een buitenbeentje te zijn komen in deze context veel voor, en deze gevoelens kunnen de student hinderen om de draad weer op te pakken. Dit vraagt van ons als docenten en begeleiders om ons hier extra bewust van te zijn. We laten hierbij de verantwoordelijkheid bij de studenten zelf, voor hun keuzes, voor hun planning, en voor het eindresultaat van het afstudeertraject. In sommige gevallen was samen een planning maken al de helft van het werk, in meer complexe situaties was het stap voor stap bouwen aan het vertrouwen in een goede afronding. Oprechte betrokkenheid wordt door studenten herkend en gewaardeerd en leidt tot een gevoel erbij te horen, oftewel *sense of belonging* (Tinto, 1993; Kappe, 2017). Voor de opleiders was het soms even doorzetten, maar uiteindelijk feestelijk als het lukt, met stralende gezichten op de diploma-uitreiking, en soms bedankkaarten van geslaagden.

Ondanks deze kenmerken en interventies hadden we in het zorgteam veel zorgen over twee specifieke studenten: we kregen nauwelijks tot geen contact ondanks vele pogingen. Om niet eindeloos te blijven doorgaan met het proberen te leggen van dit contact is naar die studenten een brief gestuurd door de opleidingsdirecteur. Daarin werd nadrukkelijk gewezen op alle door ons ondernomen pogingen en dat het nu aan de student zelf is om, wanneer het relevant is, weer contact op te nemen met de opleiding. Voor de ene student was de brief de aanzet om een verse start in het nieuwe curriculum te maken; voor de ander zijn de persoonlijke omstandigheden van dien aard dat de studie voorlopig stilstaat.

Ten slotte, voor de ruime meerderheid van onze studenten geldt dat zij redelijkerwijs nominaal door de studie gaan, of dat met één van de interventies alsnog doen. Voor studenten die (grote) studievertraging oplopen, geldt dat zij in zulke omstandigheden verkeren, dat het voor hen persoonlijk moeilijk is om weer aan te haken. Een persoonlijke benadering lijkt hierbij meestal te leiden tot succes. Heel soms besluit een student te stoppen met de opleiding. We hopen met dit praktijkvoorbeeld andere lerarenopleiders te inspireren om studenten redelijk vlot door hun afstudeeronderzoek te begeleiden.

Auteurs

Dr. M.C.G. (Marieke) Thurlings is universitair docent bij Eindhoven School of Education (ESoE) en vanaf september 2017 verantwoordelijk docent voor het afstudeeronderzoek, in het oude en het nieuwe curriculum. Haar onderzoekexpertise gaat over gezamenlijk professionaliseren van docenten.
m.c.g.thurlings@tue.nl

Drs. C.J.W. (Carry) van Weert is docent bij ESoE sinds 2021. Haar taken omhelzen procescoach, begeleider van intervisie, instituutsopleider voor stages, en begeleider van afstudeeronderzoek in het nieuwe curriculum. Daarnaast begeleidt ze docenten van TU/e in het BKO-traject.

Dr.ir. A.M.J. (Ton) van Amelsfort MSc. is studieadviseur bij ESoE sinds 2020 en heeft voor het volgen van de studievoortgang een systeem ontwikkeld waarmee studenten met studieachterstand eenvoudig gevonden kunnen worden.

Prof. dr. J.T. (Jan) van der Veen is hoogleraar bètadidactiek bij ESoE sinds 2021. Hij begeleidde meer dan 60 afstudeerders van de lerarenopleidingen van de Universiteit Twente en nu de TU/e. Hij was als opleidingsdirecteur betrokken bij dit project.

Referenties

Kappe, F.R. (2017). *Studiesucces: Verbinden als stap voorwaarts. Een oplossingsrichting op basis van een synthese van literatuur en eigen praktijkonderzoeken*. Lectorale rede, Hogeschool InHolland.

Ten Hagen, J. (2022). Nieuwe aanpak voor de betrokkenheid van langstudeerders in een online afstudeercafé. *Tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 43(3), 1-16.
www.velon.nl

Tinto, V. (1993). *Leaving college: Rethinking the causes and cures of student attrition* (2nd ed.). Chicago: University of Chicago Press.